

Var stolt över dig själv!

Genom att öppna materialet ”Konsumtion på hållbar väg” har du visat att du tycker att frågorna som rör hållbar konsumtion är viktiga. Förhoppningsvis så viktiga att du vill dela dem med dina elever. I detta material kommer du att möta en mängd fakta och övningar som handlar om hur konsumtionen i Sverige och i resten av världen ser ut. En del kommer du att vara medveten om sedan tidigare och annat kommer att vara nytt.

I arbetet med ”Konsumtion på hållbar väg” får du chansen att reflektera och undersöka tillsammans med dina elever. Låt dem bli SPN-spanare som undersöker och påverkar vuxnas konsumtion, ta själv rollen som ledare för verksamheten. Men tänk på att en ledare inte kan veta allt från början, då skulle ju hela arbetet vara utan mening! Starta där du befinner dig idag, med dina fel och brister, kunskaper och åsikter. Ta chansen att förändras i tanke och handling på den krokiga vägen mot ett mer hållbart liv i konsumtionssamhället.

”Konsumtion på hållbar väg” handlar om hur vi konsumerar, handlar och agerar, men också om hur hållbara våra beteenden är i förhållande till vår gemensamma miljö. Den miljö som vi delar med alla jordens invånare lokalt, regionalt och globalt.

Hållbar konsumtion

Konsumtionen av varor och tjänster ökar i Sverige. Nya köpcentrum etableras, julförsäljningen slår rekord år efter år. På 10 år har den privata konsumtionen ökat med 30 procent, framför allt gäller det mobiltelefoni, Internet, konsumtion av kultur och fritid, inredning, kläder och skor. Hushållens totala konsumtion år 2006 uppgick till 1 326 miljarder kronor.

Ordet konsumera betyder använda, förbruka, förtära, göra av med. Vi konsumerar främst två ting: naturresurser som aluminium, kaffeböner och olja och människors arbete som när vi färdas med buss och anlitar sjukvård.

Så fort vi handlar något påverkas miljön. Fossila bränslen och naturresurser används. När konsumtionen fördubblas stiger energianvändningen med 80 procent och koldioxidutsläppen ökar. För att inte klimatet skall förändras alldeles åt fel håll bör våra utsläpp av koldioxid inte överskrida två ton per person och år. Idag släpper vi ut mellan sex och tolv ton per person och år beroende på hur man räknar.

Ekologiska fotavtryck

Vardagskonsumtionen är ett nav i samhällshjulet som sätter djupa spår. Världsnaturfonden WWF mäter regelbundet storleken av vår påverkan på jorden i begreppet ekologiska fotavtryck. När vi köper en hamburgare, inhandlar en ny TV och reser till Paris påverkas jordens biologiska, produktiva arealer. I dag ligger Sverige på en mindre smickrande artonde plats beträffande ekologiska fotavtryck i världen. Om alla lever och konsumerar som svensken gör skulle vi behöva tre jordklot. Med andra ord, ju mer vi konsumerar, desto större ekologiska fotavtryck får vi. Konsumtionen i Sverige är fullständigt ohållbar! Vår livsstil förhindrar fattiga människor i andra delar av världen att tillfredsställa sina grundläggande behov.

För att på sikt uppnå en nivå av konsumtionen som är hållbar kommer det att krävas stora förändringar. Vi måste alla bli medvetna om hur vår konsumtion ser ut och vad det är som styr den samt lära oss att göra hållbara val. Genom att synliggöra hur konsumtionsmönstren ser ut i vår närhet kan vi lära oss mycket om vårt eget och andras beteende.

Hållbar konsumtion

Definition av hållbar konsumtion:

- Ständig resurseffektivisering.
- Vård av ekosystemens produktionsförmåga (jordar, vatten, skogar, luft etc.).
- Minimering av och på sikt frihet från miljö- och hälsofarliga kemikalier.
- Återvinning och på sikt slutna kretslopp.
- Internationell solidaritet.

Hållbar konsumtion

Hållbar konsumtion handlar om framtiden eller som Brundtland-kommissionen formulerade det:

”Hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov”.

Tweens

Tweens är ett amerikanskt begrepp som beskriver barn som befinner sig mellan barn-dom och ett mer vuxet tillstånd. De är mellan 8-12 år och är ca 720 000 i Sverige. De är viktiga inspirationskällor för föräldrarna. De har hög materiell standard och kan mycket om modern teknik. Datorn och mobilen är viktig.

Varför handlar vi som vi gör?

- Vi lever i ett konsumtionssamhälle. I bondesamhället konsumerade man för att överleva, idag lever man för att konsumera. Konsumtion har blivit en livsstil som kräver både tid och transporter.
- Homo zappiens – den nya mobila människan – vill ha många möjligheter, variation och alternativ. Man zappar mellan olika roller, platser och livsstilar. Man är född in i ett högteknologiskt konsumtionssamhälle och efterfrågar variation.
- Den konsumerande människan. Vi skapar vår identitet och personlighet genom vår konsumtion. Jeansmärket eller modeväskan skvallrar om vem vi är eller vill vara.
- Marknadsföring. Reklam och populärkultur har oerhört stor makt och skapar normer för vad som är socialt nödvändigt att konsumera.
- Existentiell konsumtion. Konsumtion har blivit existentiell – vi handlar när vi har tråkigt, när vi är ledsna, när vi är glada ... vilket innebär att vi konsumerar så länge pengarna räcker.
- Shopping som lust. Många finner att shopping är en njutning, något lustfyllt. Det är inte alltid behoven av t ex varma kläder som styr utan just glädjen att fynda, att tillfredsställa ett njutningsbehov.

Konsumtion och lycka

Under nittonhundratalet har konsumtionen i Sverige fördubblats vart 35:e år. Varje generation har haft nästan dubbelt så hög materiell levnadsstandard som sina föräldrar. När våra basbehov är mättade, vad vill vi då med vår konsumtion? Tänk efter, hur många klockor har du där hemma, hur många TV-apparater, hur många skor, hur många batteridrivna apparater ... Blir vi gladare eller lyckligare ju fler prylar vi omger oss med? Forskningen visar att ökningen av ekonomiskt välstånd inte leder till förbättring av individers lycka ej heller att ökad konsumtion leder till ökad tillfredsställelse.

Tre steg till en hållbar konsumtion

1. Vi konsumerar ”grönare”

Vi köper Rättvise- och KRAVmärkt kaffe, vi prioriterar tåg och buss och vi tänker efter före innan vi köper nya skor eller datorer. Nyckelord: resurseffektivitet och minskad konsumtion.

2. Vi konsumerar upplevelser

Vi köper färre saker och satsar istället på kulturella upplevelser, sociala aktiviteter, utbildning m m.

3. Vi är reflekterande konsumenter

- Att reflektera över reklamen och kunna ifrågasätta den och kunna stå emot att köpa den senaste prylen.
- Att kunna stå emot det sociala trycket att konsumera.
- Att ha tid för tankar.

Alla konsumerar

Vi föds som konsumenter. Redan som 9-10-åringar köper man godis och läsk. Ett par år senare inhandlar man bl a kläder och dataspel. Ungdomarna påverkar även föräldrarnas inköp. Men ytterst är det de vuxna som bestämmer hur det ska se ut. Vuxna avgör vart pengarna ska gå och de överför helt eller delvis sina konsumtionsmönster på barnen.

Fokus på vuxnas konsumtion

Utbildningsmaterialet ”Konsumtion på hållbar väg” fokuserar i första hand på hur vuxnas konsumtion ser ut och hur den kan påverkas. Genom att låta barnen undersöka de vuxnas beteende kan de få nya kunskaper om konsumtionssamhällets fram- och baksidor. Förhoppningsvis kan undersökningarna även påverka de vuxna att agera på ett mer hållbart sätt i framtiden.

Konsumtion på hållbar väg – fyra delar

Vi lägger nästan alla våra pengar på våra transporter, maten vi äter och hur vi bor*. Med det som utgångspunkt tar vi i detta utbildningsmaterial upp fyra områden som är kommunicerbara i skolan: kaffe, datorer, transporter och skor. Den gemensamma nämnaren är överkonsumtion.

* I det statliga betänkandet från 2005 "Bilen, biffen och bostaden" sägs att 90 procent av vår disponibla inkomst efter skatt läggs på bilen, biffen och bostaden.

Kaffe

Förr var vi självförsörjande på mat. Idag är vår livsmedelsförsörjning allt mer globaliserad. 30 procent av markerna som behövs för vår livsmedelsproduktion ligger utomlands. Det är juice från Kalifornien, ris från Kina, sockerärter från Kenya o s v. Kaffeproduktionen kräver störst odlingsyta av enskilda grödor. Mer än hälften av jordbruksmarkerna används till djurfoder. Vi importerar t ex en båtlast sojabönor varje dygn som ska gå till kraftfoder till våra djur.

Datorer

Detta är ett område som exploderar. Tänk bara på hur samhället såg ut för femton år sedan. Då var en dator något unikt. Idag ser vi på TV, telefonerar, lyssnar på musik, ordbehandlar o s v med hjälp av datorer. Nya modeller utvecklas i en svindlande hastighet. Det som var nytt idag är några månader senare gammalt.

Transporter

Vi reser allt mer och längre. Vi reser 50 procent mer idag än för 25 år sedan, med ökad energiförbrukning och ökade koldioxidutsläpp som följd. Transporternas del av de svenska koldioxidutsläppen är 40 procent.

Skor

Konsumtionen av skor har ökat stadigt de senaste tolv åren. Under år 2007 spenderade vi 11 miljarder kronor på skor. Idag finns det skor för olika ändamål; för att cykla, gå, springa, dansa ... Gå in i en sportbutik och notera mångfalden.

Pedagogiska utgångspunkter

Konsumtion på hållbar väg är ett utbildningsmaterial präglad av lärande för hållbar utveckling. Syftet är att stärka barn/ungdomars handlingskompetens inom hållbar konsumtion.

Sex grundstenar inom lärande för hållbar utveckling:

Livslångt lärande

Vi vet inte hur den hållbara framtiden ser ut. Vi måste ständigt lära om och lära nytt i alla livets skeenden och roller.

Helhetssyn

Helhetssyn handlar om kopplingen mellan resursfrågor, samhällsfrågor och utvecklingsfrågor. Att ekonomiska, sociala och ekologiska processer är integrerade och att frågorna behandlas ur ett helhetsperspektiv.

Eleven i centrum

Som i all god pedagogik måste vi utgå från den lärande och dess förkunskaper och hur man både enskilt och i ett socialt sammanhang kan konstruera kunskap.

Olika perspektiv

Utmaningarna handlar om dilemman, moraliska ställningstaganden och mellanmännsliga konflikter. Frågor måste betraktas ur många olika perspektiv; etiskt, lokalt, regionalt, globalt, från dåtid till framtid.

Demokratiska arbetsmetoder

Handlar om att öka individens delaktighet, ansvar och engagemang. Vi föds inte till demokratiska medborgare utan det är en färdighet som måste ständigt utvecklas och erövrats.

Reflektion

Vi måste utveckla en förmåga att kritiskt reflektera kring och problematisera frågor i tid och rum, samt formulera strategier för att möta dem. Vi måste ständigt tänka om, tänka nytt, och agera därefter.

Att lyssna på barnen

Det vi konsumerar idag påverkar inte bara våra egna liv. Allt vi gör idag har betydelse för hur livet på jorden kommer att se ut i framtiden. I Bruntlandkommissionen, 1987, slås det fast att hållbar utveckling handlar om:

”att utvecklingen tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov”.

Därför är det nödvändigt att de som är vuxna idag verkligen ger sig tid och möjlighet att lyssna till det barn har att säga, om dagens situation och om framtiden. Barn tar lättare till sig nya kunskaper, har ett öppnare sinne och är inte lika rotade i invanda beteenden. Därför är det viktigt att barn får möjligheten att påverka vuxna i sin närhet i frågor som gäller en hållbar utveckling och att de vuxna lyssnar!

Om vuxna dessutom i praktisk handling kan visa att förändringar är möjliga kommer det att ha betydelse för barnens framtid och deras inställning till viktiga frågor i samhället.

”Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egen värde och respekten för vår gemensamma miljö.” Skollagen, 1985:1100, 1 kap. 2 §

”De demokratiska principerna att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig, skall omfatta alla elever.” LPO 94

Samverkan

Skolans uppdrag:

- Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa. Skolan skall därvid vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling. Arbetet måste därför ske i samarbete med hemmen.
- I samarbete med hemmen skall skolan främja elevernas utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar.

Alla som arbetar i skolan ska:

- Samarbeta med elevernas vårdnadshavare så att man tillsammans kan utveckla skolans innehåll och verksamhet.
- Medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen.
- Visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå ifrån ett demokratiskt arbetssätt.

Föräldrasamverkan

Vuxna i barnens närhet är en viktig resurs som kan påverka, stödja och samarbeta med eleverna i och utanför skolan. Idag upplever många föräldrar att de inte har en fullgod kontakt med sina barns skola och att de skulle önska att de kunde ta mer del av sina barns vardag. Med arbetet med ett ämnesområde som ”Konsumtion på hållbar väg” hamnar samarbetet mellan barnens, skolans och de vuxnas världar i fokus. Det är lättare att förändra om man agerar tillsammans!

Barnens undersökningar av vuxenvärlden kan bli starten på ett långsiktigt samarbete. Om samarbetet ska fungera på ett bra sätt är det viktigt att involvera föräldrarna tidigt i hur arbetet kommer att se ut och varför det är värdefullt att de tar aktiv del i det.

I ”Konsumtion på hållbar väg” fokuserar huvudundersökningarna på att ta reda på hur vuxna gör och agerar. De vuxna som får stå i fokus är inte nödvändigtvis elevernas föräldrar, det kan lika gärna vara en granne, fritidsledare, vuxen kusin eller vuxen kompis som undersöks. Det viktigaste är att den utvalda vuxna personen har en god relation till eleven, så att undersökningen kan bli en positiv upplevelse för båda parter och får en chans att leda till nya kunskaper för både vuxna och barn.

Genom arbetet med ”Konsumtion på hållbar väg” kommer ni att kunna arbeta med de samarbetsformer mellan vuxna och elever som beskrivs i LPO 94:

”Undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet: Den skall utveckla deras förmåga att ta ett personligt ansvar.”

Det finns många delar i läroplanen LPO 94 och tillhörande kursplaner som visar att de olika delarna i materialet ”Konsumtion på hållbar väg” passar väl in i undervisningen.

Ur Lpo 94 ”mål och riktlinjer”

Eleven känner till förutsättningarna för en god miljö och förstår grundläggande ekologiska sammanhang. Ur kursplanernas ”Mål att sträva mot” för olika ämnen:

Hem och konsumentkunskap

- Utvecklar förståelse och ett bestående intresse för hur handlingar i hushållet samspelar med hälsa, ekonomi och miljö såväl lokalt som globalt.

NO

- Utvecklar sin förmåga att se hur den mänskliga kulturen påverkar och omformar naturen.
- Utvecklar förmåga att använda naturvetenskapliga kunskaper och erfarenheter för att stödja sina ställningstaganden.

Fysik

- Utvecklar sin förmåga att göra kvantitativa, kvalitativa och etiska bedömningar av konsekvenser av mänskliga verksamheter och olika tekniska konstruktioner från miljö-, energi- och resurssynpunkt.

Kemi

- Utvecklar förståelse för materiaens oförstörbarhet, omvandlingar, kretslopp och spridning.
- Utvecklar kunskap om hur kemin har påverkat våra materiella livsvillkor och vår kulturens världsbild.

Biologi

- Utvecklar omsorg om naturen och ansvar vid dess nyttjande.

Teknik

- Utvecklar sina insikter i den tekniska kulturens kunskaps-traditioner och utveckling och om hur tekniken påverkat och påverkar människan, samhället och naturen.

SO

- Undersöker och förstår samhälleliga samband och sammanhang i nutid och förfluten tid samt reflekterar över vad dessa kan innebära för framtiden.
- Utvecklar en tilltro till sin egen förmåga att påverka och en vilja att hävda demokratiska värden samt blir förtrogen med sina rättigheter och skyldigheter som medborgare i ett demokratiskt samhälle.
- Utvecklar förmåga att se konsekvenser av sina och andras ställningstaganden och handlingar.
- Utvecklar förståelse för ekologiska sammanhang och olika sätt att fördela och använda resurser.

Dags att sätta igång ...

I de inledande filmerna får ni lära känna Vaktis, Rektorn och SPN. De är helt vanliga människor som har olika roller i livet. När man tittar lite närmare på vad de gör och varför är det lätt att känna igen vissa beteenden, även om de kanske är lite övertydliga ibland. Filmerna ska skapa intresse och motivation för att eleverna själva ska bli aktiva SPN:are.

Vaktis

Vaktis arbete på skolan är kanske inte riktigt vad hon drömt om hela livet, men hon bryr sig verkligen om vad som händer och sker runt omkring henne. Vaktis reagerar alltid starkt på det hon tycker är orättvist och fel. Speciellt om det gäller henne själv och eleverna på skolan. Hon har många vettiga åsikter och talar gärna om för andra vad de ska göra. Hon har bara ett problem, det är så svårt för henne att orka engagera sig. När hon inte orkar ringer hon genast SPN som får ta tag i problemen medan hon står bredvid och känner sig duktig. Det är mycket lättare att vara duktig om någon annan gör jobbet!

Kanske känner ni någon vuxen som gör som Vaktis?

En vuxen som talar om hur det ska vara, men låter andra göra jobbet.

Rektorn

Rektorn är mycket stolt över sin skola och vill att det ska märkas vilken duktig rektor hon är. Hon är full av handlingskraft och får ofta nya idéer om förbättringar som behöver göras på skolan. Det hon inte alls tänker på, är att det är bra att tänka igenom det man tänker göra. Utan eftertanke är det lätt att ta så snabba beslut att man inte tänker på följderna, varken för andra människor eller för miljön!

Finns det någon i din närhet som ibland betar sig som Rektorn?

Någon som gör saker utan att tänka på vad det får för följder.

Spaningsstyrkan SPN

En SPN-styrka har alltid massor att göra! En SPN-styrka undersöker alltid sina uppdrag så noga att de tar reda på *allt*. Det räcker inte med att veta hur, SPN vill veta varför! En SPN:are tvekar aldrig ens inför att undersöka hur vuxna betar sig. I ”Konsumtion på hållbar väg” undersöker SPN områdena skor, transporter, datorer och kaffe. SPN-styrkan är speciellt intresserade av att veta hur vuxna gör, det är ju i första hand vuxna som konsumerar. Det är ju de som bestämmer vad pengarna ska användas till!

SPN tar reda på hur det egentligen är.

Genom noggranna undersökningar tar de reda på sanningen!

*Bli en SPN:are
du också!*

Fyra områden granskas

I "Konsumtion på hållbar väg" granskas fyra konsumtionsområden på djupet: skor, kaffe, datorer och transporter. Områdena representerar många olika aspekter på vår konsumtion; miljön, våra globala liv, påverkan på människor, utsläpp, klimatfrågor m m. Genom att arbeta med dessa kan elever, lärare och andra vuxna få upp ögonen för vilka positiva och negativa effekter vår konsumtion kan få, även utanför dessa fyra områden. När man väl har startat sin resa mot ett mer hållbart konsumtionsbeteende är det tydligt att de aspekter som beskrivs i materialet även gäller andra konsumtionsvaror än kaffe, datorer, skor och transporter.

Målgrupp

Materialet "Konsumtion på hållbar väg" är framtaget främst för att användas av elever i åldern 9-14 år, men eftersom många övningar och uppgifter även gäller vuxna kan de användas högre upp i åldrarna. Den lärare som är verksam bland eleverna använder förstås de uppgifter och områden som bäst passar in i undervisningen just då.

Materialets upplägg

"Konsumtion på hållbar väg" innehåller fyra områden:

Dyra Dojor

Tillverkning i andra länder, arbetsförhållanden, gifter och mode.

Kaffekuppen

Odling, märkning, produktplacering och slöseri.

Tokiga Transporter

Klimat, ekologiska fotavtryck, våra resor och utsläpp.

Döden i Datorn

Märkning, reklam, konsumenträtt och återvinning.

Alla områden har liknande struktur så att det ska vara lätt att hitta information och övningar. Det är möjligt att arbeta med ett eller flera områden eller delar av områden. Att materialet finns på en CD-skiva möjliggör också användning direkt från datorn.

*Our lives begin to end
the day we become silent
about things that matter.*

Martin Luther King, Jr.

Materialets struktur

1. Inledning

Sammanfattande information om varje område. Visar vad huvudinriktningen är och vilka delar som ingår i faktadelen.

2. Film

Vaktis, Rektorn och SPN presenterar ett kriminalfall som inleder varje avsnitt.

3. Fakta

Bakgrundsfakta till varje område.

4. Briefingmöte

Här sammanställer SPN-gruppen sitt arbete med faktadelen.

5. SPN-uppdrag

Innehåller undersökningar på vuxna och uppgifter för eleverna inom varje område.

Naturvaktarna

Konsumtionsmaterialet ingår i Naturvaktarnas serie "På hållbar väg".

Läs mer på:
www.wwf.se/naturvaktarna

Naturvaktarna är WWFs utbildningssatsning för att inspirera och engagera barn och ungdomar att agera för ett hållbart samhälle.

6. Avrapportering

Aktiviteter att göra i slutet av varje avsnitt, vuxna och elever tillsammans. På flera områden finns olika alternativ att välja mellan.

7. Ordlista

Förklaringar av svåra ord.

! *Vi som producerat materialet "Konsumtion på hållbar väg" hoppas att eleverna i de klasser som använder materialet ska få med sig kunskap som främjar deras förmåga att tänka och agera, att de lär sig reflektera och se konsumtionsförändringar som en utmaning, nu och i framtiden.*

Sponsor: Stena Metall

Projektledare: Gunilla Sandström Miljölots

Författare: Navet Science Center

Stöd av: Centrum för Konsumtionsvetenskap, Wama

Formgivning: Inhaus Marknadssupport